

VÝZKUMY V EGYPTSKÉ ZÁPADNÍ POUŠTI. EL-HAJEZ 2005

Miroslav Bárta

V poslední době se české egyptologii daří provádět výzkumy nejen na pyramidových polích na lokalitě Abúsír, ale zároveň zajišťovat a organizovat menší expedice do egyptské Západní pouště. Od roku 2003 tak pracuje česká expedice i v pomalu zanikající oáze El-Hajez, která se nachází přibližně 400 km jihozápadně od Káhiry. V oblasti vzdálené vzdušnou čarou asi 200 km západně od údolí Nilu se na prostoru přibližně 250 km² dodnes udrželo několik zdrojů vody a žijí zde i lidé (obr. 1). V pravěku zde však bylo vláhly podstatně více a na březích několika zdejších, v současnosti již zaniklých jezer se pohybovali lovci z pozdní doby kamenné. Vystřídali je zemědělci, možná předkové prvních Egyptanů, egyptská posádka a nakonec – v době římské – i komunity pravděpodobně prvních křesťanů, kteří zde hledali útočiště před pronásledováním. Celá oblast obsahuje více než dvacet lokalit skýtajících unikátní historické prameny k poznání dávné minulosti.



Obr. 1 Krajina oázy Hajez.

Zaváté město

Jeden z nejzajímavějších výzkumů probíhá na lokalitě Bír Šovíš. Zdejší pozůstatky pocházejí ze 4. až 5. století po Kr., tj. z doby, kdy jsou v různých oblastech Egypta doloženy první rané křesťanské komunity. Zatím zde však nebyl nalezen žádný přímý doklad toho, že se jednalo o křesťanskou komunitu. Ze sousední lokality, El-Rízu, ale pochází stejně stará bazilika zasvěcená Sv. Bartoloměji (obr. 2). Bír Šovíš znamená v překladu Policajtova studna. Před lety se jednalo o bezejmennou oblast, které dal název až vysloužilý policajt, který tu jistou dobu provozoval zemědělství. Osídlení v době římské zde sestávalo ze tří sídelních oblastí, které je dnes možno na povrchu rozeznat pouze díky vysokým koncentracím keramických střepů a případně i jiných artefaktů. Tvořily ho obytné domy i dílenské komplexy. K nim od východu přiléhala síť *manavárů*, podzemních zavlažovacích tunelů vykopaných hluboko v podzemí (tunely jsou v hloubce 15–20 m). S povrchem je spojují větrací a udržovací šachty budované v pravidelných úsecích po přibližně 10 m (obr. 3). Právě díky jejich ústím na povrchu se tyto sítě daří detailně mapovat. Jejich funkce spočívala v tom, že v podzemních chodbách se soustředila podpovrchová voda. Šachty postupně klesaly směrem k osídlení, kam přiváděly vodu do velkých kolektorů. Odtud byla voda odebírána a podle potřeby používána. Tak byli místní lidé schopni přežít a zavlažovat své záhony, pole a zahrady. V okolí *manavárů* byly objeveny i pecky broskví a oliv. Na základě dosavadního stavu poznání se zdá, že místní síť *manavárů* dosahovala délky kolem dvaceti kilometrů a rozkládala se na ploše přibližně 700 ha. Nezbytnou součástí lokality byly i skalní hrobky rozkládající se v postupně stoupajících svazích na východ od sídliště.

V roce 2005 se výzkum soustředil na zkoumání dvou sídlištních struktur, domů postavených z nepálených cihel. Prozatím byly prozkoumány jen některé jejich části. V případě domu č. 3 se podařilo objevit místnost s velkým pilířem a schodištěm klesajícím do hloubky více než čtyř metrů a několik okolních skladišť (obr. 4). Všechny prostory byly bohaté na pozdní římskou keramiku. V případě druhé sídlištní struktury se ukázalo, že jde o dílenský komplex. Na podlaze se zachovala většina



Obr. 2 Bazilika Sv. Bartoloměje v Rízu pochází z 5. stol. po Kr.



Obr. 3 Jedna z větví manavárů, podzemních zavlažovacích kanálů, na lokalitě Bír Šoviš.

nádob, která byla používána starověkými řemeslníky. Jedná se tak o unikátní nálezový kontext, který zachycuje původní inventář jedné dílny. Důkladná analýza funkcí jednotlivých keramických nádob by měla přinést odpověď na otázku, „jaká výrobní činnost zde probíhala“. Roku 2005 to bylo poprvé, kdy jsme začali nacházet i psané texty. Jsou psané řečtinou na střepech a mají nejspíš hospodářský charakter. V současné době probíhá jejich překlad. Kam se všichni lidé podělí, zatím



Obr. 4 Výzkum jednoho z římských domů na lokalitě Bír Šoviš.

nevíme. Po roce 500 po Kr. se zřejmě přesunuli jinam, možná z důvodů ekologických, možná politických, v každém případě se zdá, že odešli v míru, i když patrně nepřiměřeně rychle. „Proč?“ I na to snad odpoví budoucí výzkumy.

Stopy stavitelů pyramid

Další zajímavostí El-Hajezu je místo nazvané Gard el-Abjad, jehož vědecká hodnota spočívá v tom, že posunuje známé faraónské dějiny v této oblasti o 1500 let dozadu, do doby 24. století př. Kr. Během průzkumu se ukázalo, že na planině poblíž východního okraje oázy se nacházejí koncentrace střepů pocházejících z doby Staré říše (obr. 5). Nalezeny byly přímo na povrchu pouště, přičemž další nálezy se zde již nevyskytovaly (obydlí, kúlové jamky). Zdá se tak, že se mohlo jednat o krátce využívané místo, snad na cestě k údolí Nilu k sídelní aglomeraci, kterou se nám doposud nepodařilo nalézt. Jednotlivé střepy pocházely z tzv. pivních džbánů nebo velkých tlustostěnných mis. K nim patřilo ještě několik kamenných nástrojů. Přes zjevnou skrovnost nálezů se ukazuje, že už v době stavitelů pyramid hrál El-Hajez významnou roli. Buď se staří Egyptané vydávali do Hajezu kvůli určitým surovinám, možná měla oáza politický význam. Možná to ale byla i hraniční nárazová zóna před beduíny, kteří ve třetím tisíciletí často přepadali údolí Nilu, nebo to byla dokonce jen průchozí oblast, místo s vodními zdroji a nezbytným zázemím, kde poutníci načerpali zásoby a pokračovali dál za svým cílem směrem na západ, do hloubi Západní pouště, ať už jejich zájmem bylo cokoliv.



Obr. 5 Lokalita Gard el-Abjad, zatím jediné místo, kde se podařilo objevit doklady osídlení z doby stavitelů pyramid Staré říše.